

Kovács Krisztina

Életeken át

Géczi János: Viotti négy vagy öt élete

A Géczi János életművét figyelemmel követő kritikák, tanulmányok egy időben rendszeresen kezdődtek a szerző besorolhatatlanságának problémájával. Mára a recepció részben túl van ezen a szemponton, a Géczi-oeuvre értő bírálatai számot vetettek a sokfajta műfajú és irányú szövegvilág értelmezési lehetőségeivel. Az író lírájának alapos elemzését Sz. Molnár Szilvia a neoavantgárd műfaji, nyelvi és esztétikai variabilitásának témái felől olvasta nemrég (*Narancsgép. Géczi János [vizuális] költészete és az avantgárd hagyomány*. Ráció 2004). Ménesi Gábor és Vári György közelmúltban megjelent tanulmányai pedig (M. G.: *„Mindig ott lakom, ahol egyre apróbban megtörtének.” Géczi János: Tiltott ábrázolások könyve*. Forrás 2010. október; V. Gy.: *Színek és évek. Géczi János könyveiről*. Új Forrás 2003. március) remélhetőleg végleg lezárták a témáiban és esztétikai felfogásában is változatos, kísérletező természetű életművet a kritikai visszhang vagy visszhangtalanság kérdései felől megközelítő kritika nyitott kérdéseit.

Alakuló pályák fordulópontjainak kijelölése mindig vitát indukáló vállalkozás, különösen érvényes ez a Gécziéhez hasonló, a rendszeralkotásra alkalmas kategóriáknak és kánonképző folyamatoknak ellenálló, sok szövegből álló univerzumokra. E kritikusi neki-futásokat, cezurakijelölő megjegyzéseket sokszor akár már az alkotó következő darabja felülírja, ám az értelmezői közeg struktúrákat és irányokat kereső törekvései mégis nehezen kerülhetők ki. Ez az ismertető is e határkijelölés ingoványos terepére téved, amikor azt állítja, hogy a *Viotti négy vagy öt élete* bizonyos szempontból, legalábbis egyelőre, magányosan áll az életműben. Mert egyrészt megvannak benne a szokásos „géczi” motívumháló szálai: mint a könyv, közelebről az írás és az olvasás kultúrtörténetét érintő elmélkedő, legtöbbször esszéisztikus betétek, az állandó motívumokká írt rózsza és a hó, vagy éppen az ikonografikus és képíró hagyományra, a vizuális műfajokra reflektáló részletek. Másrészt ezek a jól beazonosítható mesterjegyek ezúttal, érzésem szerint tudatosan olvasóbarát törekvésként, egy az aktuális kortárs magyar prózai trendhez az író előző munkáitól eltérő módon, sokkal jobban illeszkedő történet építőlemeiként bukkannak fel.

A leginkább latin-amerikai változatában ismert és olvasott mágikus realizmus, vagy a nemzetközi szépírói díjakat osztó grémiumok döntéseiben az elmúlt években markáns helyet elfoglaló posztkolonializmus új tartalmakkal, stílusjegyekkel erősítették a kortárs magyar irodalmat is. Persze a témák és a megszólalás módjai egyébként sem voltak ismeretlenek a közép-kelet-európai irodalomban. A mágikus realista jegyek, mint a történelem elbeszélhetőségének, az emlékezés narratív formáinak kifejezői, a térség irodalmainak posztmonarchikus darabjaiban is jól követhető tendenciát mutattak. A Géczi-regény elbeszélői modelljeihez lazán kapcsolható példák felsorolása a szövegek nagy száma miatt is csak reprezentatív lehet. Távoli párhuzamként a történelem elbeszélhetőségéhez a külön-

böző típusú és jellegű forrásokat, változatos műfajú és természetű vendégszöveget segítségül hívó Mészöly Miklós neve mindenképpen ott motoszkálhat a *Viottit* olvasók fejében. Ahogy a korábbi alkotói korszakában az avantgárd, neoavantgárd poétikai kísérleteivel is foglalkozó, a Géczinek is fontos Mediterráneum, szűkebben az Adria történeteit és atmoszféráját összegző „enciklopédiájában” folytonosan újra író, a műfaji és a formai variabilitást programmá tevő, gyűjtőszennedéllyel beoltott narrátorokat mozgató Tolnai Ottó szövegeinek néhány momentuma is felmerülhet a regény helyszínei közt barangolva.

Géczi János új prózája nyelve, narratív és poétikai megoldásai miatt úgy tűnik, jó eséllyel növelheti korábban talán szűkebb olvasói táborát, mert a Viotti Mór Aurél Ágoston egymásba folyó életeit elbeszélő szöveg egyrészt könnyebben olvastatja magát, mint az alkotó erősen neoavantgárd alapozású, kép és szöveg szimbiózisát megvalósító kísérletei, tipográfiai és vizuális határátlépésekkel is szakadozottá tett munkái. Másrészt a fent vázolt progresszív trendbe is könnyebben illeszkedhet, mint a szerző korábbi szövegei. Mindazonáltal talán éppen ez a megfelelni vágyás, az olvashatóság, az olvasmányosság irányába tett engedmények tűnnek olyan tényezőknél, amelyek miatt ez a kötet talán mégsem lesz olyan eredeti univerzummá, mint a fragmentáltságával együtt is izgalmas labirintusként működő, ám az abban lassan bókászó olvasót számos művelődéstörténeti kalanddal és fordulattal megajándékozó *Tiltott ábrázolások könyve*, és annak különböző szövegvariánsai. A könyvből könyvbe lépő főhősök ezúttal a korszakok, életek közt bolyongó Viotti Mór Aurél Ágoston, magántitkár, könyvnyomtató mester, kalandor, valamint Alice, a szavak bűvöletében élő, a regényeket megszállottan szerető, az olvasást erotikus élményként megélt felesége. Kettejük története deklaráltan a könyvtest keretébe zsúfolt univerzum létrehozásának kísérletei. A kizárólag a szövegben élő, abból saját világot teremtő alakok kalandjai a világirodalom népszerű története. Miguel Cervantestől Jorge Luis Borges-en és Umberto Econ át Mirko Kovačig számos változata ismert a könyvről könyvre, könyvből könyvbe utazó, enigmatikus történetek után nyomozó szereplők és elbeszélők sorsát követő szűzséknél.

A bábeli könyvtár képe Géczinél sem új keletű, a *Tiltott ábrázolások könyvének* számos szöveghegye választotta témájául az utazásai közben könyvtárakban, könyvespolcok közt szemlélődők imaginárius térben is zajló utazásait. A könyvek körüli bibelődés, a szagok, illatok, formák, vízjelek, papírfajták, betűtípusok katalogizálása a *Viotti négy vagy öt élete*nek természetes módon kínálkozó, finoman és a téma „szétírtsága” ellenére is részben működőképesen ábrázolt építőkövei. A *Viotti* jól látható módon akarja a könyv motívumának valamennyi konnotációját egy könyvtestbe zárni. Talán ez a látható erőfeszítés az oka, hogy e vékony határvonalon mozogva egyes következtetései kibontatlannak, vagy éppen túlreflektáltak hatnak. A Géczi regényével kapcsolatos hiányérzetek elsősorban szerkesztési, dinamikai problémák miatt támadhatnak befogadójában, hiszen a regény egyes következtetései nem okoznak meglepetést, és a nyomozás, titokfejtés láthatóan hangsúlyozottan fontosnak szánt motívumai sem szolgálnak mindig váratlan fordulatokkal. Így néha az az érzésem, hogy bár a kötet alakjainak „hivatásául” választott utazás a könyvekben és korokban bolyongás izgalmasnak ígérkező életprogramja, néha már sok az egymást folytató történetekből. Az utazás filozófiájának definícióit dialógusaiban és monológjaiban sokszor a címszereplő Viotti prezentálja olvasóinak, köztük az egyik legfontosabbnak, a férje titkos életei után is a regényekben kutató feleségének. A kötet kezdő fejezetében rögtön így: „Az út ugyan hasonlatokat vonzana mágnesként magához, elrendezné a helyestől messze a helytelent, a hangminta alapján a megfelelő hangot a recsegőtől és a kellemetlentől, de mégis hű maradna eredeti voltához: útnak.” (14.) Úgy tűnik, az ehhez hasonló megfogalmazások, bár főként a nyelvi regiszterei és vilásképe miatt nem bírálható főhős-narrátor gondolataiként jelennek meg, teszik olykor túlhangsúlyozottá a szöveg alapproblémáját. Az olyan sorok-

ban, mint „*az utak hivalkodtak szerepükkel*”, vagy „*a levél az emlékezet formája*”, úgy tetszik, felfeslik a más helyeken kifejezetten aprólékos és cizellált, esszéisztikus betétekkel finom-má szőtt, a szótárkészítő-gyűjtő szépirodalmi hagyományát is szépen használó regény szövege. Viotti utazásai és utazásról szőtt ábrándjai mindazonáltal a regény egy fontos részletében, egy valóban poétikus és „*érzelmes utazás*” végpontjaként a Géczy-univerzum édenkertjében, az Adrián teljesülnek be. Az végképp nem meglepő, hogy a csodálat tárgyaként megjelenő dalmát lány testtáji is csak az alkotó szépírói és tudományos pályáján is hangsúlyos szerepet játszó rózsa-szimbolikában elhelyezve ábrázolhatók.

A *Viotti* hőseinek életprogramja és kedvtelése a könyvvel mint korpusszal, mint minden szempontból bekebelezhető, birtokolható tárggyal szembeni elvárások és képzetek összegyűjtése. Ezt hangsúlyozandó, a Kalligram ezúttal is igényes kivitelű borítóján éppen az az ezüst levélbontó látható, amely a hősnő, Alice gyűjtőszennvedélyének tárgyaként a regény szereplőinek papír iránti szenvedélyét is hivatott jelezni. Az olvasás kultúrtörténeti korszakai, a változó formákkal és médiumokkal együtt alakuló pszichológiai és fiziológiai körülményei olykor csak egy-egy odavetettnek tűnő, ám az összkép szempontjából annál lényegesebb körülményként jelennek meg a történetben. A modernitás olvasási szokásairól, fiziológiai és pszichológiai összetevőinek változásáról is tömör, ám nyilvánvalóan hangsúlyosnak szánt részletek szólnak: „*Amikor újfajta időszaka kezdődik az olvasásnak: az olvasó az egyik oldalról a másikra lapozva olvas, hogy közben egész passzusokat átlépjön, más esetekben pedig keresztül-kasul járja a mondatokat, szét is szedi azokat, és feljavitja, hogy a szöveg által nem sejtett következtetésekre jusson...*” (14.) A regény narrátorai szívesen válogatnak a bőven rendelkezésre álló könyvvel kapcsolatos fétisekből és szakrális cselekvésekből. A kínai császár nevét a textusban más szóra cserélő szerző gesztusa (44.), ha figyelembe vesszük azt a körülményt, hogy a zsidó-keresztény, vagy akár az antik görög-római hagyományból is ismert szokások párhuzamaként testesül meg, egy kultúrtörténeti csemegét tartogató kirakós enigmatikus darabja. A számtalan vendég- vagy előszöveg között kiemelt helyet foglal el a tárgyául a szerelmeslevél írását választó 12. századi, veronai kódex. Ennek ürügyén újfent az olvasás történetének lényeges metódusai villannak fel, hiszen a némán, halkán, hangosan olvasott szerelmeslevél-típusokat ismertette indirekt, ám észlelhető módon Euripidésznek az olvasást sebessége alapján tipologizáló, az olvasott szövegről bejárandó térként gondolkodó gondolatai villannak fel egy pillanatra. A párhuzam alátámasztja, ami eddig is nyilvánvaló volt, hogy Géczy hősei effajta teresülő világgént tekintenek a könyvekre, és bennük saját élettörténetükre.

A szövegből nyíló, és a másikba vezető ajtók Borgesnél kultikussá írt elgondolását követi a *Viotti* titkos történetei után nyomozó feleség. Bár ez a történetészál sem nélkülözi a direkt utalásokat, azokat a metaleptikus határsértéseket, amelyek a napját az egyik regényben elkezdő és a másikban folytató, viszonyítási pontként csak a fikciós terepeket érzékelő, a napszakokat csak a *Bovaryné* vagy a *Háború és béke* terében elképzelni tudó hősnő történetei. Mégis a kötet egyik legerősebb, a benne nagy számban felvonuló, a könyv létrehozásával kapcsolatos tevékenységet végző mestereknek, nyomdászoknak, könyvkiadóknak, könyvgyűjtőknek szóló főhajtásként is értelmezhető pillanata is ehhez a szereplőhöz kapcsolódik. A saját könyveit az első kiadások sorrendjében katalogizáló, saját, könyvekbe vetített élettörténetében ilyen típusú rendet teremtő, az egymást folytató, egymásban is folytatódó könyvvilág illúziójában élő Alice ésszerűség határain túlmutató gyűjtőszennvedélye a történet legerdekesebb, legjobban kidolgozott iránya. A levélbontókat felhalmozó, a levél felbontását az intimitás legmagasabb fokaként átélő hősnő a legtöbbször a címszereplőnél érdekesebb prezentálja a regény eszmetörténeti leckéinek.

Megkockáztatható az a feltevés, hogy a különböző nyelvi regisztereket és megszólalásmódokat, elbizonytalanító narratív technikákat alkalmazó regény nem is igényli az

abszolút főszereplő jelenlétét. A Vári György megfogalmazásában „kontúrtalanként” definiált címszereplő (L. V. Gy.: *Az örökkévalóság története. Géczy János: Viotti négy vagy öt élete*. Élet és Irodalom 2011. május 13.) helyett/mellett azonban nem csak felesége izgalmas, megfektésre csábító élettörténettel rendelkező hős. Ahogy a Vermeer *Levelet olvasó nő kékében* című festményéről a regénybe lépő nőalak, vagy a szövegben időről időre felbukkanó irodalmi hírességek (pl. Rousseau) felskiccelt alakjai és elhallgatott történetei ugyanolyan rejtélyként tudnak működni, mint a főhős, Viotti sorseseeményei. A kötet párbeszédeiben és monológjaiban hemzsegnek a szubjektum önértelmező mondatai. A Shakespeare 75. szonettjét feldaraboló részletben a mindenkori író ars poeticájaként a különböző stílusirányzatok nyelvet szétszedő és újrateremtő akciói működnek. Arról nem is beszélve, hogy a regény saját öntükröző vonásai mellett az irodalomtörténet ismert önértelmező gesztusait is felidézi. Vagyis Goethe, Flaubert, Rousseau, Tolsztoj nemcsak szövegeikkel, hanem ezekkel a kultikussá tett pillanatokkal is résztvevői, egy tablókép alakjaiként tudatosan vázlatosan megrajzolt, vagy éppen fontosabb mellékszereplői a regénynek.

Géczy János új regénye, számos más szerekvése mellett, nem először gondolja újra a szépirodalmi műfajok információközlő szerepének lehetőségeit is. Sokszor megírt témái mögött mindig a megoldásokat kutató tudós képe sejlik föl, aki saját „kötelező” motívumait mindig egy kicsit új rendszerbe foglalja. Az író szövegtereiben szívesen barangoló olvasókat bizonyára nem érte váratlanul, hogy a *Viotti négy vagy öt élete* egy szép betétjében a rózsafélék családjába tartozó fajok reprezentatív lajstromát (72.) és a sárga színárnyalatainak katalógusát (73–74.) kapták. Géczy sokrétű érdeklődése, művelődés- és szellemtörténeti iskolázottsága minden eddigi kötetének karakteres jelleget adott. Kedvenc témáit szenvedélyes elkötelezettséggel írja meg újra és újra, természettudományos professzióit pedig szellemesen, meg nem unhatóan csempészi be szépirodalmi produktumaiba. Ezzel egy nagyon fontos, ám a 21. században már nehezen tartható maximát sugall és argumentál meggyőzően könyvről könyvre. Eszerint a műveltség szaktudományokra osztásában gondolkodás hasznos és ökonomikus eredményei ellenére is létrehoz és fenntart vakfoltokat, a tudás komplex birtoklásának ideája viszont a kíváncsiság fennmaradásának létfontosságú eszköze. Talán ezért választja hőséne a korokon és országokon átutazó, polihisztori ambíciókkal beöltött Viotti Mór Aurél Ágostont ebben a nagy műveltséganya-got mozgató, egyenetlenségei ellenére is izgalmas regényben.

(Kalligram, 2011)